

Historický vývoj reflexivního (en)klitika *sě/se*

Pavel Kosek, Radek Čech, Ján Mačutek,
Olga Navrátilová

MUNI
ARTS

Jazykové sdružení,
Praha, 31. března 2022

Východiska

Dlouhodobý výzkum

- analýza auxiliárních (en)klitik
- analýza českých pronominálních (en)klitik
- podpořeno GA ČR GA17-02545S, 2017–2019
- badatelský tým:

Olga Navrátilová, Pavel Kosek (Brno), Ján Mačutek (Bratislava), Radek Čech (Ostrava)

Cíle

- analýza vývoje enklitického reflexiva závislého na VF
 - ✓ identifikace slovosledných pozic
 - ✓ stanovení jejich vývojové konkurence a historické změny
 - ✓ vztah postiniciálního a kontaktního slovosledu
 - ✓ vliv délky iniciální fráze na distribuci jednotlivých pozic
 - ✓ proměna enklitika v klitikon

Objekt výkladu

- reflexivní *se*
- etymologicky akuzativ bezrodého zájmena **sę*

**sę > *sä > sě > se*

- flektivní morfologie: od staročeského období pádová synkreze genitivu a akuzativu

sě/se – sebe

Reflexivum objektem gramatikalizace, v jejímž rámci ztrácí status zájmena

- ✓ prostředek pasivizace (*súdí* *sě*)
- ✓ prostředek intranzitivizace (*ohnúti* → *ohnúti* *sě*)
- ✓ slovotvorný prostředek (*sejíti* → *sejíti* *sě*)
- ✓ součást lexikální výbavy sloves (*ptáti* → *ptáti* *sě*)

Proměna ve stálé enklitikon

A. původně přízvučná (ortotonická) forma

B. změna ve stálé klitikon součástí proměny *sě/se* ve volný (diskrétní morfém)

C. na začátku historické doby si uchovává zbytky své přízvučnosti – bylo by ji možné chápat jako ***weak pronoun*** (Cardinaletti & Starke 1999)

Zbytky ortotoničnosti *sě/se* ve staré češtině

- ✓ může být v předložkové frázi
- ✓ může být modifikováno
- ✓ může být koordinováno
- ✓ může se nacházet po koordinačních spojkách *a*, *ale*, *i*

Slovosled slovních (en)klitik v historické češtině

(Ertl 1924, Kosek 2011)

I. postiniciální pozice (2P)

II. kontaktní, tj. verbálně adjacentní (VA) pozice

III. pozice (en)klitika uprostřed klauze bez kontaktu se svým syntakticky nadřazeným výrazem – mediální izolovaná pozice

Slovosled slovních (en)klitik v historické češtině

(Ertl 1924, Kosek 2011)

Demonstrováno schémata obsahujícími

XP/YP/ZP = jakákoli větná fráze

cl = (en)klitikon

V = slovesná forma ve funkci přísudku

a Ertlovými (1924) dokladovými větami (nebo jejich variantami), které se skládají z následujících frází:

starý strom

skácel se

rázem

v zahradě

Postiniciální pozice (2P)

1. Druhá pozice v klauzi

(1) a. XP – cl

Skácel₁ *se*₂

Lze si představit celou řadu variant

Postiniciální pozice (2P)

1. Druhá pozice v klauzi

(1) a. XP – cl

Skácel₁ *se*₂

b. XP – cl – YP

[*V zahradě*]₁ *se*₂ ***skácel***₃

c. XP – cl – YP – ZP – [...]

[*V zahradě*]₁ *se*₂ [*starý strom*]₃ [*rázem*]₄ [***skácel***]₅ [...]

Tato pozice je běžná v klauzích, jejichž první člen je tvořen jednoslovnou frází (včetně předložky a jména).

Postiniciální pozice (2P) po 1. rozvité frázi

2. Dvojí pojetí druhé pozice, je-li první fráze rozvitá (2 a více autosémantik)

a) za první rozvitou frází (2D pozice – Halpern 1995), jak ukazuje doklad (1b., c)

(1) b. XP – **cl** – YP

[*Starý strom*]₁ *se*₂ [***skácel***]₃

c. XP – **cl** – YP – ZP – [...]

[*Starý strom*]₁ *se*₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄ [***skácel***]₅ [...]

Postiniciální pozice (2P) po 1. rozvité frázi

b) za prvním přízvukným autosémentikem první fráze (2W pozice – Halpern 1995), jako (1a-b.)

(2) a. $[XP_1] - \mathbf{cl} - [XP_2] - YP$

$[Starý]_1 \underline{se} [strom]_1 [skácel]_2$

b. $[XP_1] - \mathbf{cl} - [XP_2] - YP - ZP - [...]$

$[Starý]_1 \underline{se}_2 [strom]_1 [v zahradě]_3 [rázem]_4 [skácel]_5 [...]$

Postiniciální pozice (2P) po anteponované klauzi

3. Jestliže je před maticovou větou umístěna **přechodníková fráze** (AP) nebo **zanořená klauze** (viz (3a.–c.)), pak je (en)klitikon (zpravidla) umístěno za první přízvučné slovo/frázi v maticové větě:

(3) a. C/AP – XP – cl

[[Byv podťat,₁ *skácel*₂ se₃]

[[Když byl podťat,₁ *skácel*₁ se₃]

b. C/AP – XP – cl – YP

[[Byv podťat,₁ [*rázem*]₂ se₃ *skácel*₄]

[[Když byl podťat,₁ [*rázem*]₂ se₃ *skácel*₄]

c. C/AP – XP – cl – YP – ZP – [...]

[[Byv podťat,₁ [*rázem*]₂ se₃ [*starý strom*]₄ *skácel*₅ [...]]

[[Když byl podťat,₁ [*rázem*]₂ se₃ [*starý strom*]₄ *skácel*₅ [...]]

Kontaktní pozice

Enklitikon je umístěno v bezprostřední blízkosti svého morfologicky/syntakticky nadřazeného výrazu:

a) postpozice (postverbální pozice) (en)klitika po jeho syntakticky nadřazeném výrazu = regent (en)klitika):

(4) V – cl

skácel *se*

b) antepozice (preverbální pozice) (en)klitika před jeho regentem:

(5) cl – V

se ***skácel***

Kontaktní pozice má řadu variant, které plynou z pozice V v klauzi.

Ad II. kontaktní pozice – postverbální pozice

a) postverbální pozice (postpozice) (en)klitika po V:

(4) a. **V – cl**

*Skácel*₁ *se*₂

b. **V – cl – XP – [...]**

*Skácel*₁ *se*₂ [*starý strom*]₃ [...]

c. **XP – V – cl – YP – ZP – [...]**

[*Starý strom*]₁ *skácel*₂ *se*₃ [*v zahradě*]₄ [*rázem*]₅ [...]

d. **XP – YP – V – cl – ZP – [...]**

[*Starý strom*]₁ [*v zahradě*]₃ *skácel*₄ *se*₅ [*rázem*]₆ [...]

e. **XP – V – cl**

[*Starý strom*]₁ *skácel*₂ *se*₃

f. **XP – YP – V – cl**

[*Starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ *skácel*₃ *se*₄

g. **XP – YP – ZP – [...] – V – cl**

[*Starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [...] *skácel*₄ *se*₅

Ad II. kontaktní pozice – preverbální pozice

b) preverbální pozice (antepozice) (en)klitika po V:

(5) a. XP – cl – V

[Rázem]₁ se₂ skácel₃

b. XP – cl – V – YP – [...]

[Rázem]₁ se₂ skácel₃ [starý strom]₄ [...]

c. XP – YP – [...] – cl – V – ZP – [...]

[starý strom]₁ [v zahradě]₂ se₃ skácel₄ [rázem]₅ [...]

[starý strom]₁ [včera večer]₂ [v zahradě]₃ se₄ skácel₅ [rázem]₆ [...]

d. XP – YP – cl – V

[starý strom]₁ [v zahradě]₂ se₃ skácel₄

e. XP – YP – ZP – [...] – cl – V

[starý strom]₁ [v zahradě]₂ [rázem]₃ [...] se₄ skácel₅

Mediaální izolovaná pozice – české specifikum?

- pozice (en)klitika uprostřed klauze bez kontaktu se svým regentem
- badatelé zkoumající (en)klitika v současné češtině považují takové pozice za výsledek působení pragmatických faktorů (Franks – King 2000: 112–114)

(6) a. XP – YP – **cl** – ZP – **V**

[*Starý strom*]₁ [*rázem*]₂ *se*₃ [*v zahradě*]₄ ***skácel***₅

b. XP – YP – **cl** – ZP – [...] – **V** – [...]

[*Starý strom*]₁ [*rázem*]₂ *se*₃ [*v zahradě*]₄ ***skácel***₅ [*na sousedův plot*]₆

- izolovaná pozice (en)klitika napravo od V není gramatická

(6) c. *XP – **V** – YP – **cl** – ZP

*[*Starý strom*]₁ ***skácel***₂ [*rázem*]₃ *se*₄ [*v zahradě*]₅

d. *XP – **V** – YP – ZP – **cl** – [...]

[*Starý strom*]₁ [*rázem*]₂ [*v zahradě*]₃ ***skácel***₄ [*na sousedův plot*]₅ *se*₆

Šedá je teorie – zelený strom jazykové praxe

To je, oč tu běží v řadě dokladů:

Kontaktní, anebo postiniciální? – KONKURENCE?

anebo

Kontaktní a postiniciální? – KOOPERACE?

Příklady ambigních dokladů

Některé slovosledné konstelace lze hodnotit jako postiniciální i kontaktní:

(1)/(4) a. **V – cl**

*Skácel*₁ *se*₂

b. **V – cl – XP – [...]**

*Skácel*₁ *se*₂ [*starý strom*]₃ [*v zahradě*]₄ [*rázem*]₅ [...]

(5) a. **XP – cl – V**

[*Rázem*]₁ *se*₂ *skácel*₃

b. **XP – cl – V – YP – [...]**

[*Rázem*]₁ *se*₂ *skácel*₃ [*starý strom*]₄ [*v zahradě*]₅ [...]

Anotační systém musí kombinovat dvě hlediska

- pozice v klauzi: iniciální – postiniciální – nepostiniciální
- pozice vůči V: postverbální – preverbální (– interverbální) – izolovaná

V řadě případů dochází k průniku jednotlivých variant obou anotačních hledisek.

Pozice v klauzi

- iniciální – na začátku klauze

(7) a. cl – XP

Se **divím**

b. cl – XP – YP – [...]

Se **večer** ozvi

- postiniciální – druhá pozice v klauzi ((1)–(3), (4a.–b.))
- nepostiniciální - ostatní pozice ((4c.–g.), (5c.–d.), (6))

Pozice vůči V

- postverbální – hned za V (4)
- preverbální – hned před V (5)
- interverbální – pozice mezi auxiliárem (přízvučným) a neurčitou plnovýznamovou formou, především futurum

(8) ***budu se radovat***

- izolovaná – bez kontaktu s V ((1b.,c), (2), (3c), (6))

Anotační systém – vztah obou anotačních hledisek

pozice v klauzi	inciální	postiniciální	nepostiniciální
pozice vůči V			
postverbální	-	X	X
preverbální	X	X	X
interverbální	-	X	X
izolovaná	X	X	X

Jazykový materiál: analyzované texty

- Matoušova evangelia ve vybraných českých biblích vydaných od 14. do 21. stol.:
 - BiblDrážď – *Bible drážďanská* (70. léta 14. stol.),
 - BiblOl – *Bible olomoucká* (1417),
 - BiblMlyn – *Bible mlynářčina* (cca 1450–1475),
 - BilBen – *Bible benátská* (1506),
 - BilMel – *Bible Melantrichova* (1570),
 - BilKral – *Bible kralická* (1593),
 - BiblSvat – *Bible svatováclavská* (1677),
 - BiblSýk – *Nový zákon* (1909),
 - ČSP – *Český studijní překlad* (2009).
- klady a zápory analýzy biblických textů

Výsledky

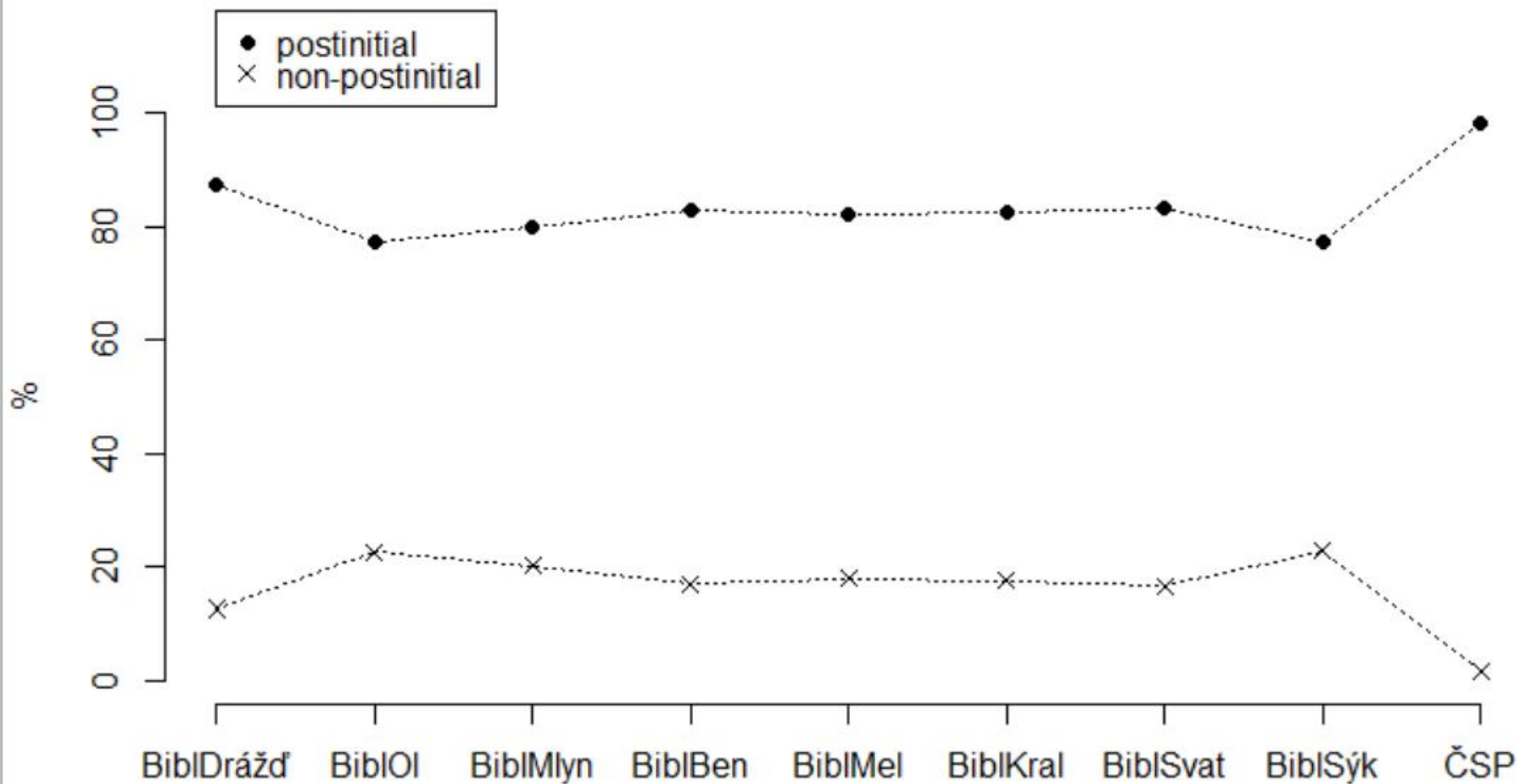
Vývoj klauzálních pozic reflexivního se v Mt

		iniciální p.	postiniciální p.	nepostiniciální p.	Σ
BiblDrážď	1360	0	255	37	292
%		0%	87.30%	12,70%	
BiblOI	1417	0	205	60	265
%		0%	77.40%	22,60%	
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	0	212	54	266
%		0%	79.70%	20,30%	
BiblBen	1506	0	266	55	321
%		0%	83.00%	17,00%	
BiblMel	1570	0	286	63	349
%		0%	82.00%	18,00%	
BiblKral	1594	0	277	59	336
%		0%	82.40%	17,60%	
BiblSvat	1677	0	280	56	336
%		0%	83.30%	16,70%	
BiblSýk	1909	0	289	86	375
%		0%	77.10%	22,90%	
ČSP	2009	0	378	7	385
%		0%	98.20%	1,80%	

Vývoj klauzálních pozic reflexivního se v Mt

		iniciální p.	postiniciální p.	nepostiniciální p.	Σ
BiblDrážď	1360	0	255	37	292
%		0%	87.30%	12,70%	
BiblOI	1417	0	205	60	265
%		0%	77.40%	22,60%	
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	0	212	54	266
%		0%	79.70%	20,30%	
BiblBen	1506	0	266	55	321
%		0%	83.00%	17,00%	
BiblMel	1570	0	286	63	349
%		0%	82.00%	18,00%	
BiblKral	1594	0	277	59	336
%		0%	82.40%	17,60%	
BiblSvat	1677	0	280	56	336
%		0%	83.30%	16,70%	
BiblSýk	1909	0	289	86	375
%		0%	77.10%	22.90%	
ČSP	2009	0	378	7	385
%		0%	98.20%	1,80%	

Vývoj klauzálních pozic reflexivního *se* v Mt

Výsledky I

- dominuje pozice postiniciální
- nejvíce dokladů postiniciální pozice v nejstarším a nejmladším překladu
- nejméně dokladů postiniciální pozice v BiblSýk ze začátku 20. stol.
- až do začátku 20. stol. výrazný počet nepostiniciálních pozic – cca 20 %, teprve v překladu (ČSP) z roku 2009 jejich výrazný ústup (cca 2%)
- vzrůstá absolutní počet reflexivních forem – vliv vzrůstajícího počtu reflexiv tantum a užití reflexivních slovesných forem jako prostředku intranzitivizace?

Výsledky – diskuze

- vztah postiniciálního a kontaktního slovosledu „zkreslen“ doklady s V v iniciální pozici
- v těchto případech nemůže být enklitikon v jiné pozici než postiniciální

(1)/(4) a. **V – cl**

*Skácel*₁ *se*₂

b. **V – cl – XP – [...]**

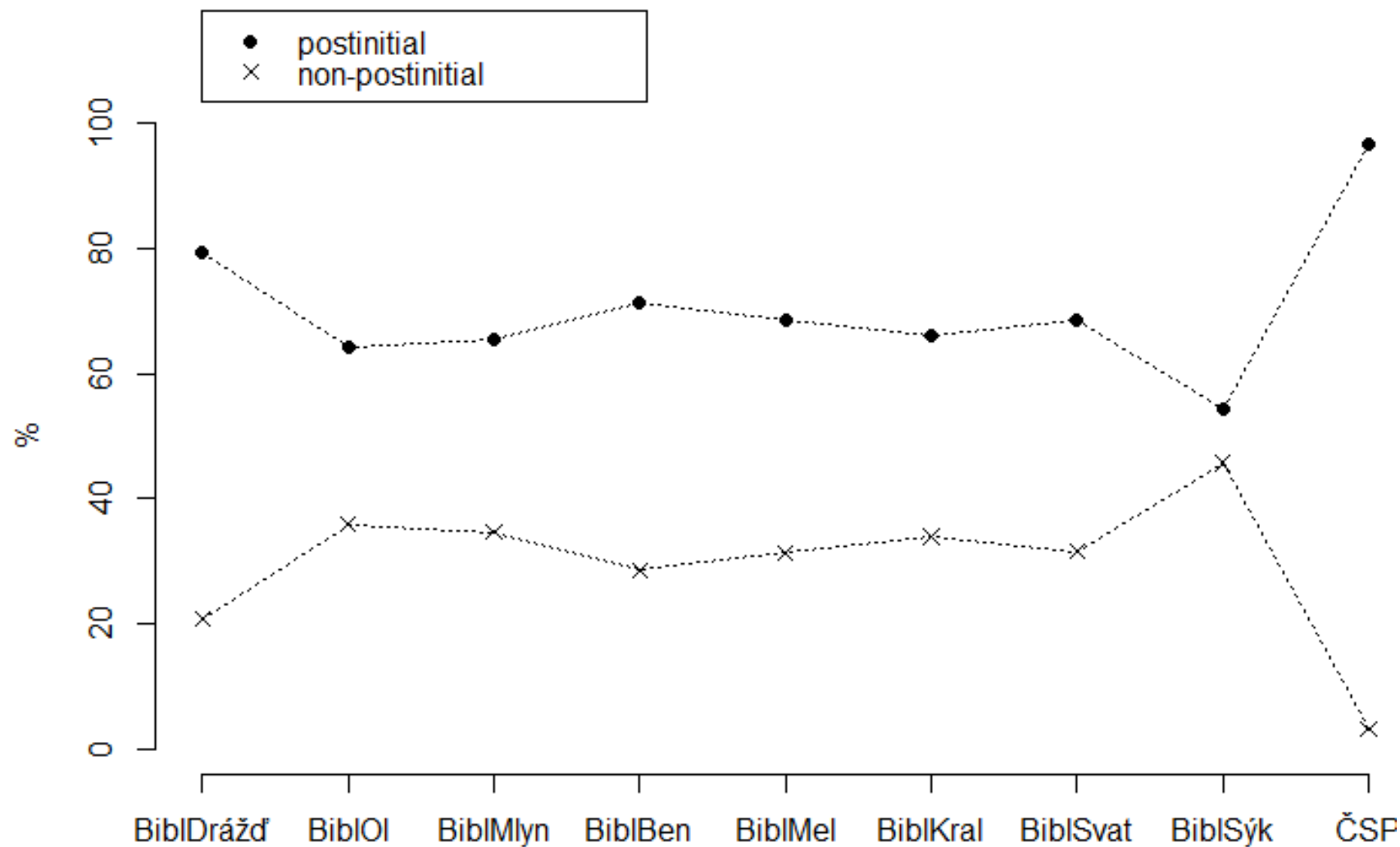
*Skácel*₁ *se*₂ [*starý strom*]₃ [...]

- vynechali jsme tedy z tabulky ambigní doklady typu (1a.,b.)/(4.a.,b.)

Vývoj klauzálních pozic reflexivního se v Mt bez ambigních dokladů postiniciální pozice V - cl

		iniciální p.	postiniciální p.	nepostiniciální p.	Σ
BiblDrážď	1360	0	142	37	179
%			79,3%	20,7%	
BiblOI	1417	0	107	60	167
%			64,1%	35,9	
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	0	102	54	156
%			65,4%	34,6%	
BiblBen	1506	0	137	55	192
%			71,4%	28,6%	
BiblMel	1570	0	138	63	201
%			68,7%	31,3%	
BiblKral	1594	0	115	59	174
%			66,1%	33,9%	
BiblSvat	1677	0	121	56	177
%			68,4%	31,6%	
BiblSýk	1909	0	102	86	188
%			54,3%	45,7%	
ČSP	2009	0	211	7	218
%			96,8%	3,2%	

Vývoj klauzálních pozic reflexivního *se* v Mt

Výsledky II

- BiblSýk má nejnižší počet postiniciálních pozic, i tak je to 54 %
- teprve ČSP radikálně omezuje počet nepostiniciálních pozic – symptom, že teprve ve 20. stol. nastala zásadní vývojová změna

Postiniciální pozice

Vztah postiniciální a kontaktní pozice

postiniciální a postverbální pozice

(1)/(4) a. **V – cl**

*Skácel*₁ *se*₂

b. **V – cl – XP – [...]**

*Skácel*₁ *se*₂ [*starý strom*]₃ [...]

postiniciální a preverbální pozice

(5) a. **XP – cl – V**

[*Rázem*]₁ *se*₂ *skácel*₃

b. **XP – cl – V – YP – [...]**

[*Rázem*]₁ *se*₂ *skácel*₃ [*starý strom*]₄ [...]

Vztah postiniciální a kontaktní pozice

- v jazyce biblického překladu spíš kooperace než konkurence postiniciálního a kontaktního slovosledu enklitik
(Čech, Kosek, Navrátilová, Mačutek, 2019a)
- zřejmě jde o specifickou vlastnost biblického překladu, která souvisí se slovosledem VF v klauzi
(Čech, Kosek, Navrátilová & Mačutek 2019a)
- sorv. nejstarší dva překlady Matoušova evangelia a Muzejního Pasionálu
(Kosek, Čech, Navrátilová 2021; Pajović, Nemanja. 2020)

Vztah V a reflexivního sě/se v případech postiniciálních pozic v BiblDrážď, BiblOl a PazMuzA

	preverbální p.	postverbální p.	interverbální p.	izolovaná p.	Σ
BiblDrážď	95	113	3	44	255
%	37.30%	44.30%	1.20%	17.20%	
BiblOl	76	98	3	28	205
%	37.10%	47.80%	1.50%	13.70%	
PazMuzA	55	21	0	85	161
	34.2 %	13 %	0 %	52.8 %	

Vztah V a reflexivního sě/se v případech postiniciálních pozic v BiblDrážď, BiblOl a PazMuzA

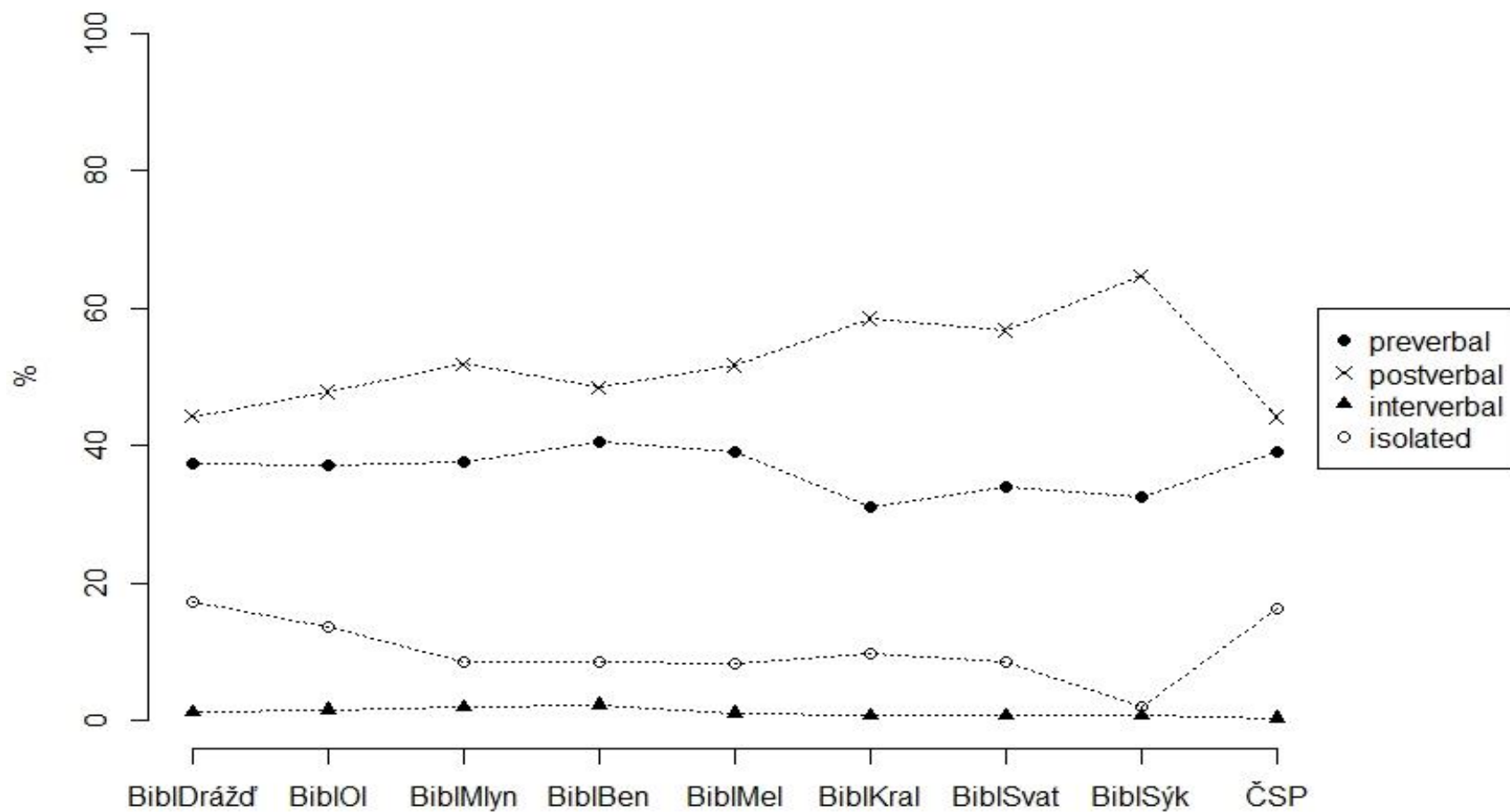
	preverbální p.	postverbální p.	interverbální p.	izolovaná p.	Σ
BiblDrážď	95	113	3	44	255
%	37.30%	44.30%	1.20%	17.20%	
BiblOl	76	98	3	28	205
%	37.10%	47.80%	1.50%	13.70%	
PazMuzA	55	21	0	85	161
	34.2 %	13 %	0 %	52.8 %	

Vývoj **kooperace** postiniciální a kontaktní pozice v Mt

Vztah V a reflexivního sě/se v případě **postiniciálních** pozic

		preverbální p.	postverbální p.	interverbální p.	izolovaná p.	Σ
BiblDrážď	1360	95	113	3	44	255
%		37.30%	44.30%	1.20%	17.20%	
BiblOI	1417	76	98	3	28	205
%		37.10%	47.80%	1.50%	13.70%	
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	80	110	4	18	212
%		37.70%	51.90%	1.90%	8.50%	
BiblBen	1506	108	129	6	23	266
%		40.60%	48.50%	2.30%	8.60%	
BiblMel	1570	111	148	3	24	286
%		39.00%	51.70%	1.00%	8.30%	
BiblKral	1594	86	162	2	27	277
%		31.10%	58.50%	0.70%	9.70%	
BiblSvat	1677	95	159	2	24	280
%		34%	56.80%	0.70%	8.50%	
BiblSýk	1909	94	187	2	6	289
%		32.50%	64.70%	0.70%	2.10%	
ČSP	2009	148	167	1	62	378
%		39.10%	44.20%	0.30%	16.40%	

Graf 3 Vztah V a reflexivního sě/se v případě postiniciálních pozic – data uvedena v procentech

Vývoj kooperace postiniciální a kontaktní pozice v Mt

- drží se jako konstantní vlastnost českého biblického překladu
- dokonce i v nejmodernějším českém překladu (ČSP) tvoří podíl kontaktních pozic více než 80 %

Vývoj nepostiniciálních pozic

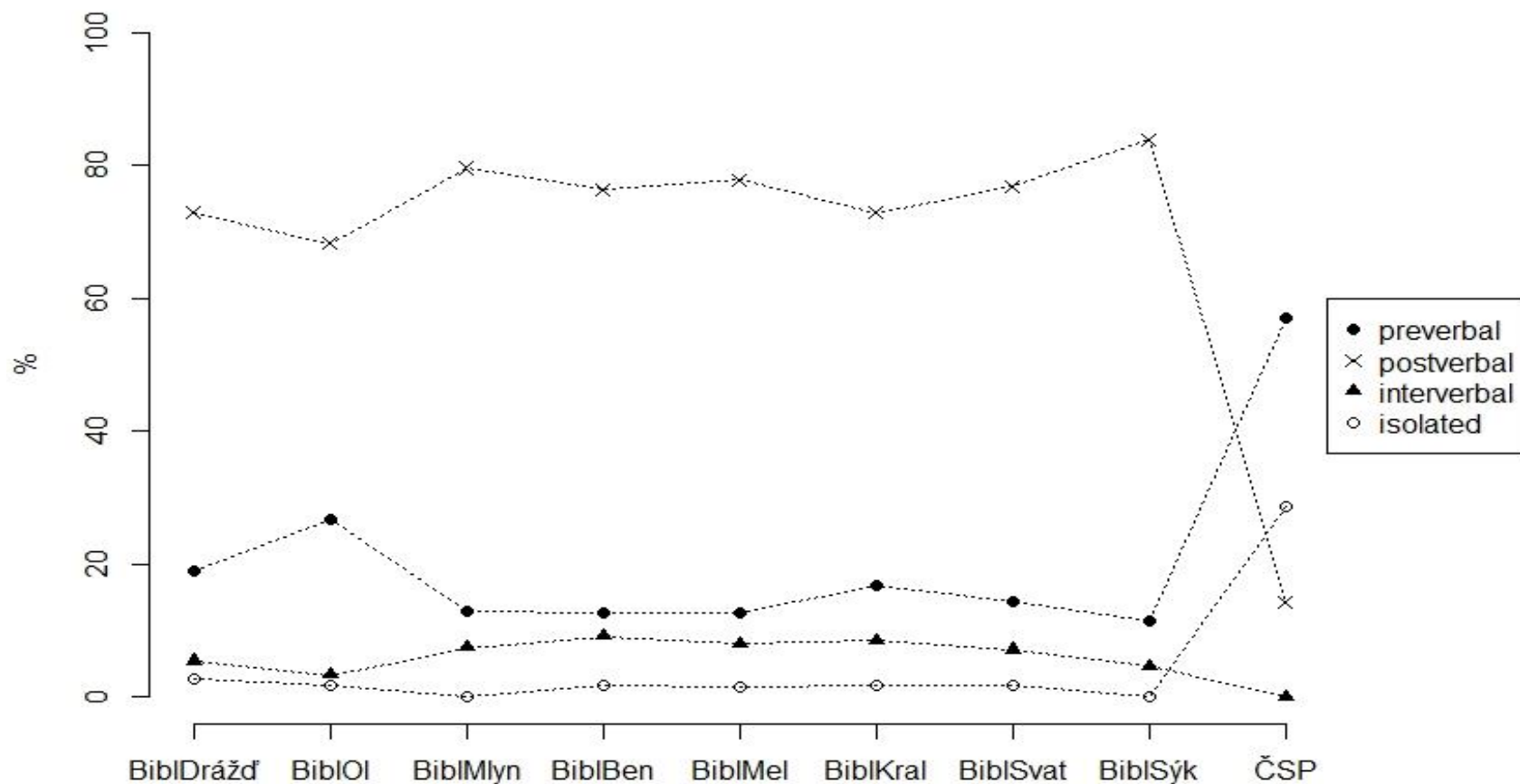
Vztah V a reflexivního se v případě nepostiniciálních pozic

		preverbální p.	postverbální p.	interverbální p.	izolovaná p.	Σ
BiblDrážď	1360	7	27	2	1	37
%		19%	72.90%	5.40%	2.70%	
BiblOl	1417	16	41	2	1	60
%		26.70%	68.30%	3.30%	1.70%	
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	7	43	4	0	54
%		13%	79.60%	7.40%	0%	
BiblBen	1506	7	42	5	1	55
%		12.70%	76.40%	9.10%	1.80%	
BiblMel	1570	8	49	5	1	63
%		12.70%	77.80%	8.00%	1.50%	
BiblKral	1594	10	43	5	1	59
%		16.90%	72.90%	8.50%	1.70%	
BiblSvat	1677	8	43	4	1	56
%		14.30%	76.80%	7.10%	1.80%	
BiblSýk	1909	10	73	4	0	87
%		11.50%	83.90%	4.60%	0%	
ČSP	2009	4	1	0	2	7
%		57.10%	14.30%	0.00%	28.60% ⁴⁵	

Vztah V a reflexivního se v případě nepostiniciálních pozic

		preverbální p.	postverbální p.	interverbální p.	izolovaná p.	Σ
BiblDrážď	1360	7	27	2	1	37
%		19%	72.90%	5.40%	2.70%	
BiblOl	1417	16	41	2	1	60
%		26.70%	68.30%	3.30%	1.70%	
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	7	43	4	0	54
%		13%	79.60%	7.40%	0%	
BiblBen	1506	7	42	5	1	55
%		12.70%	76.40%	9.10%	1.80%	
BiblMel	1570	8	49	5	1	63
%		12.70%	77.80%	8.00%	1.50%	
BiblKral	1594	10	43	5	1	59
%		16.90%	72.90%	8.50%	1.70%	
BiblSvat	1677	8	43	4	1	56
%		14.30%	76.80%	7.10%	1.80%	
BiblSýk	1909	10	73	4	0	87
%		11.50%	83.90%	4.60%	0%	
ČSP	2009	4	1	0	2	7
%		57.10%	14.30%	0.00%	28.60% ⁴⁶	

Vztah regenta a reflexivního se v případech nepostiniciálních pozic – data uvedena v procentech

Výsledky nepostiniciální pozice

- až do poč. 20. stol. téměř všechny doklady kontaktní pozice (98%)
- mezi nimi dominuje pozice postverbální

Nepostiniciální pozice - finální pozice

- jako specifickou variantu nepostiniciální pozice by bylo možno vydělit pozici finální
- jde o nepostiniciální pozici (en)klitika na konci klauze,

(4)e. XP – V – cl

[Starý strom]₁ skácel₂ se₃

f. XP – YP – V – cl

[Starý strom]₁ [v zahradě]₂ skácel₃ se₄

g. XP – YP – ZP – [...] – V – cl

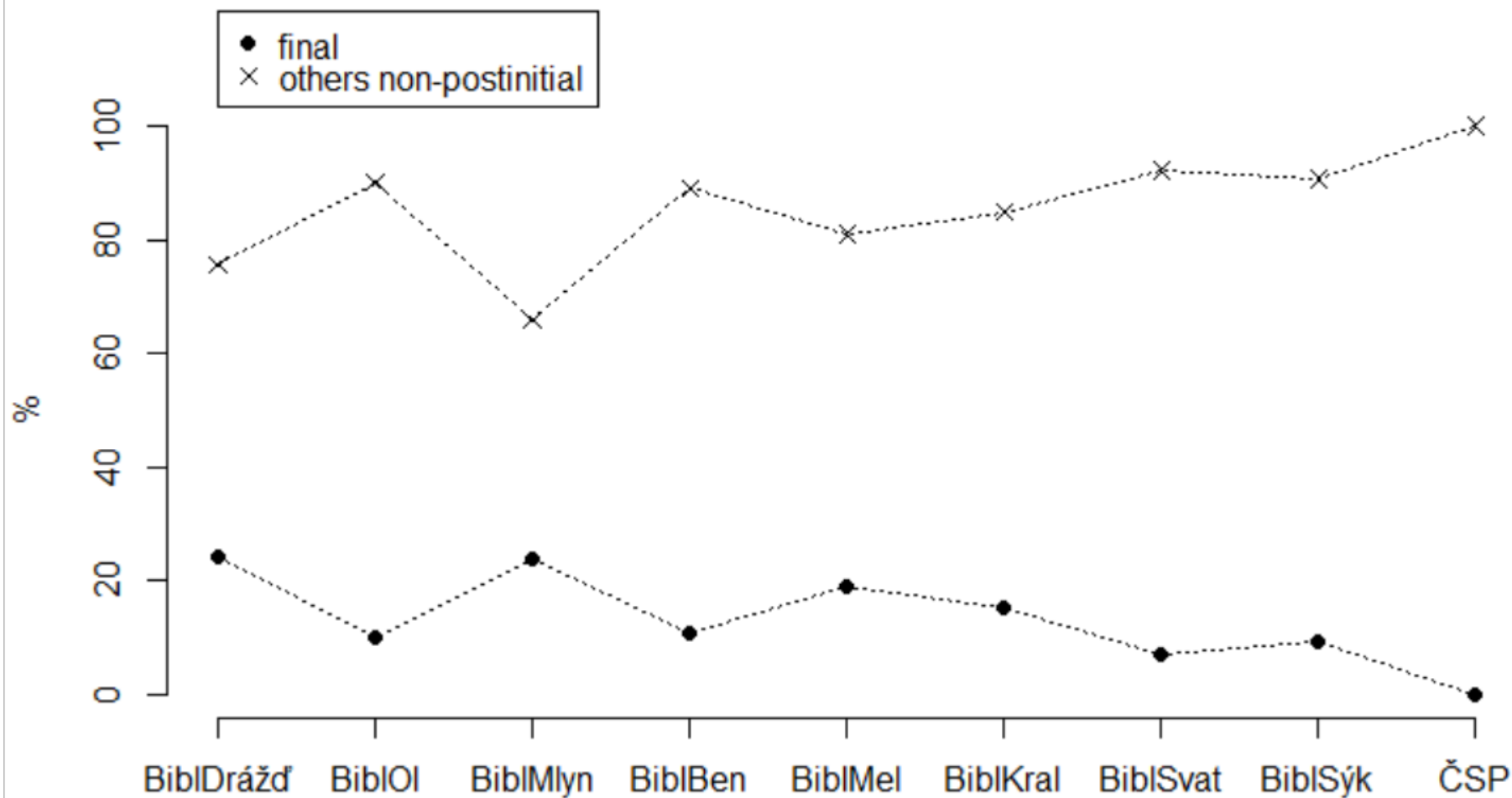
[Starý strom]₁ [v zahradě]₂ [rázem]₃ [...] skácel₄ se₅

- diktováno koncovou pozicí V
- **podle Ertla (1924)** jde o pozici, které se česká enklitika **vyhýbají**

Finální pozice – stylizace biblického překladu?

	Bibl Drážď	Bibl Ol	Bibl Mlyn	Bibl Ben	Bibl Mel	Bibl Kral	Bibl Svat	Bibl Sýk	ČSP
finální poz.	9	6	13	6	12	9	4	8	0
	24.30%	10.00%	24.00%	10.90%	19.00%	15.20%	7.10%	9.30%	0.00%
ostatní									
nepostin. p.	28	54	41	49	51	50	52	88	2
	75.70%	90.00%	66.00%	89.10%	81.00%	84.80%	92.90%	90.70%	100.00%

Finální pozice – vývoj v biblických překladech

Finální pozice v barokní češtině (Kosek 2011)

	BilPia	Bil Pas	Mar Troj	Tan Živ	Tan Muž	Jestř Vid	Mart Živ	Koř Pam	Beck Pos	Země
finální poz.	0	1	2	1	1	0	0	1	1	0
	0.00%	6.3%	10.5%	6.7%	3.6%	0.00%	0.00%	4.8%	4.2%	0.00%
ostatní nepost. p.	25	15	17	14	27	17	36	20	23	36
	100.00%	93.7%	89.5%	93.3%	96.4%	100.00%	100.00%	95.2%	95.8%	0.00%

	Fiš Knih	ŠtejŽáč	Cran Výb	Jenov	LibEd	PošNov	Art Čes	Bibl Svat	Bibl Svat k
finální poz.	0	0	0	0	0	0	0	15	14
	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	0.00%	18.3%	10.9%
ostatní nepost. p.	21	23	40	27	20	29	133	67	114
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	81.7%	89.1%

Finální pozice – konflikt prozodických pravidel

- podle Ertla (1924) jde o pozici, které se česká enklitika vyhýbají
- není však vyloučena v případě, kdy se dostávají do konfliktu dvě prozodická pravidla
 - vyhýbej se pozici po pauze (zvl. iniciální pozice)
 - vyhýbej se pozici před pauzou (zvl. finální pozice)
- **první pravidlo je hierarchicky výše než druhé**

(1)/(4) a. **V – cl**

*Skácel*₁ *se*₂

Faktory ovlivňující distribuci postiniciální a nepostiniciální pozice?

- vliv **stylu** (Kosek, Čech, Navrátilová & Mačutek 2018b)
- vliv **předlohy** (Kosek, Čech & Navrátilová 2020)
- vliv **komplexity klauze** (Čech, Kosek, Navrátilová & Mačutek 2019b)
- **délka iniciální fráze** (Kosek, Čech, Navrátilová & Mačutek 2018b)

Vliv délky iniciální fráze

- týká se jen klauzí, ve kterých se sloveso nenachází v iniciální pozici
- je-li iniciální fráze dlouhá, následuje za ní pauza
- enklitikon se nemůže vyskytnout po pauze, protože jeho fonologickou oporou je předchozí slovo
- proto se enklitikon enklitizuje za slovo zpravidla následující po rozvité první frázi

- (4) a. [*Hospodinu, [Bohu tvému,]*] **budeš** sě *klaněti* BiblDrážd' Mt 4,10
- b. [*Hospodinu, [Bohu tvému,]*] **budeš** sě **modliti** BiblOl Mt 4,10
- c. [*Pánu Bohu tvému*] **klaněti** sě **budeš** BiblMlyn Mt 4,10
- d. [*Pánu Bohu svému*] **klaněti** se **budeš** BiblBen Mt 4,10
- e. [*Pánu Bohu tvému*] **klaněti** se **budeš** BiblMel Mt 4,10
- f. [*Pánu Bohu svému*] **klaněti** se **budeš** BiblKral Mt 4,10
- g. [*Pánu Bohu svému*] **klaněti** se **budeš** BiblSvat Mt 4,10
- h. [*Pánu Bohu svému*] **budeš** se **klaněti** BiblSýk 4,10
- i. [*Dominum Deum tuum*] **adorabis** et illi soli servies BiblVul

×

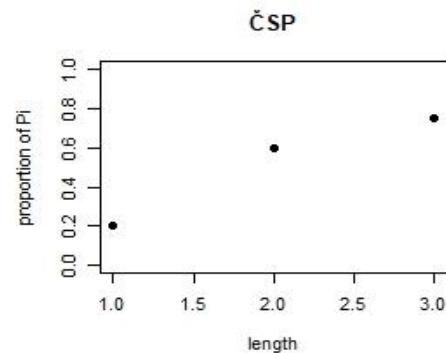
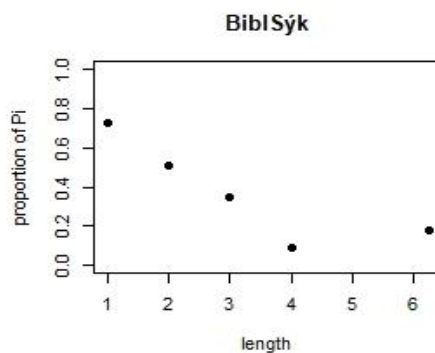
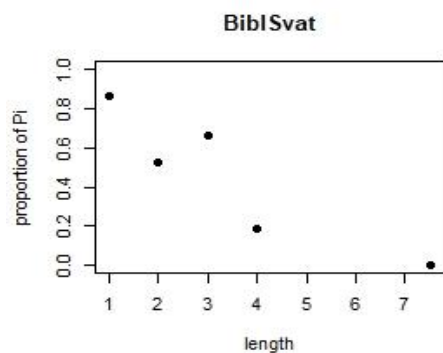
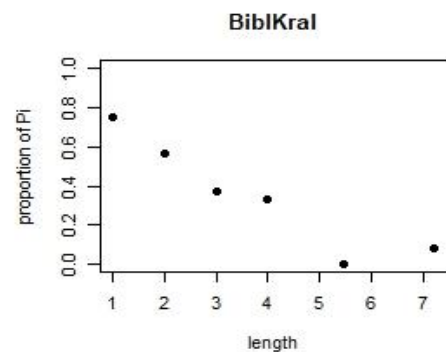
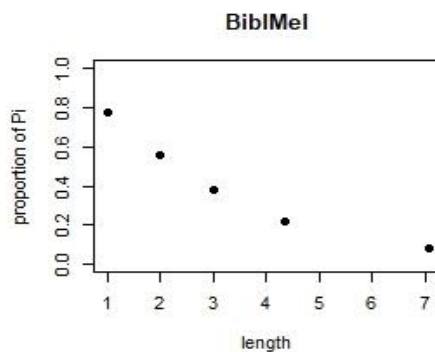
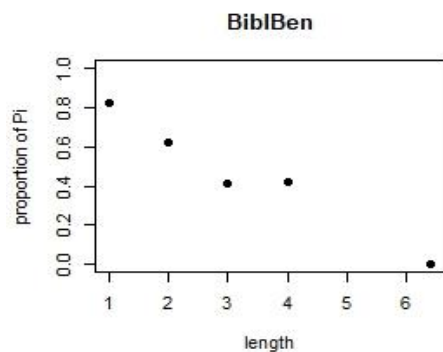
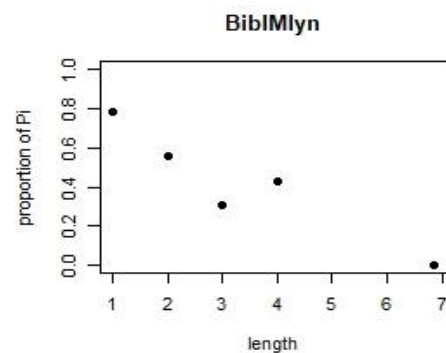
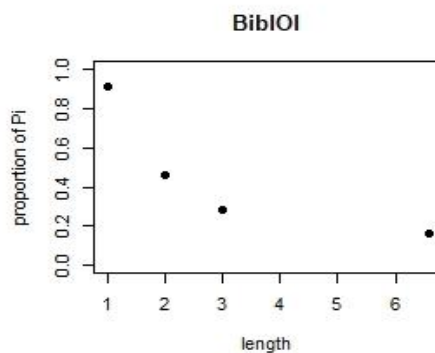
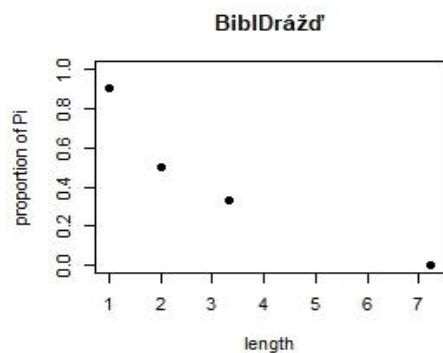
- j. [*Pánu, [svému Bohu,]*] se **budeš** **klaněť** ČSP Mt 4,10

Délka fráze a pozice enklitika

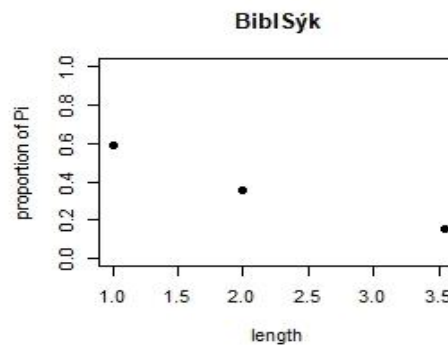
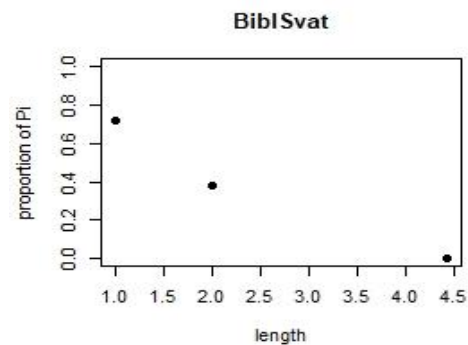
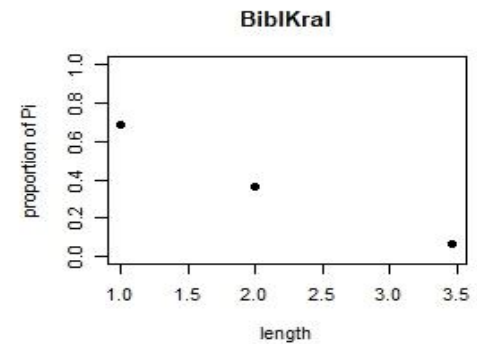
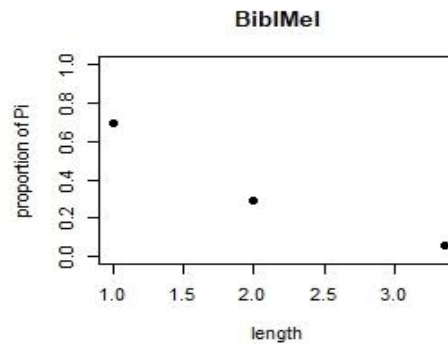
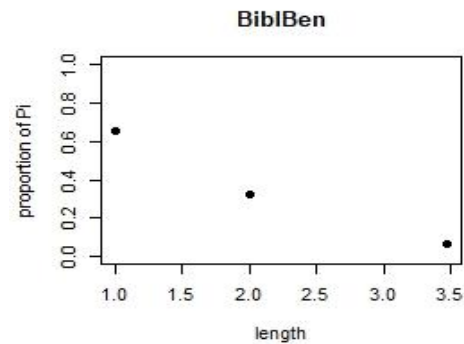
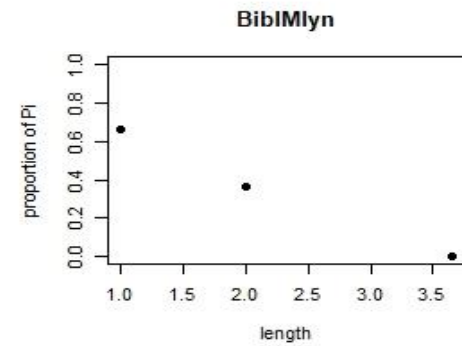
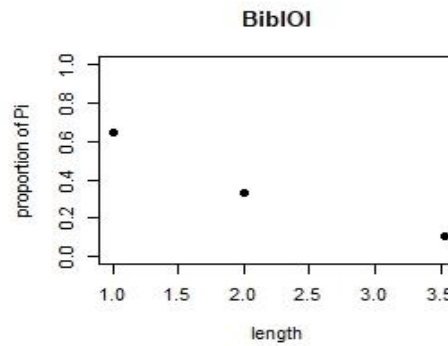
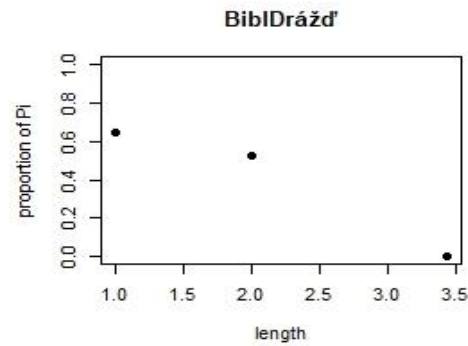
Délka iniciální fráze počítána

- v počtu slabik
- v počtu slov

Délka iniciální fráze a proporcí enklitik postiniciální pozici – slabiky

Délka iniciální fráze a proporcí enklitik postiniciální pozici – slova

Vliv délky iniciální fráze

- až do poč. 20. stol. zřetelný vztah mezi délkou iniciální fráze a distribucí pozic:

Čím je první fráze delší, tím vyšší je pravděpodobnost neiniciální pozice.

- v soudobém biblickém překladu tento vztah neplatí

Konkurence 2W a 2D pozice

Jestliže je první fráze rozvitá (tvořená dvěma a více členy), pak se (en)klitikon může objevit:

a) za prvním přízvučným slovem první fráze – **tzv. 2W pozice**

(1) e. [*starý*]₁ *se*₂ [*strom*]₁ [*rázem*]₃ [***skácel***]₂ [*v zahradě*]₄

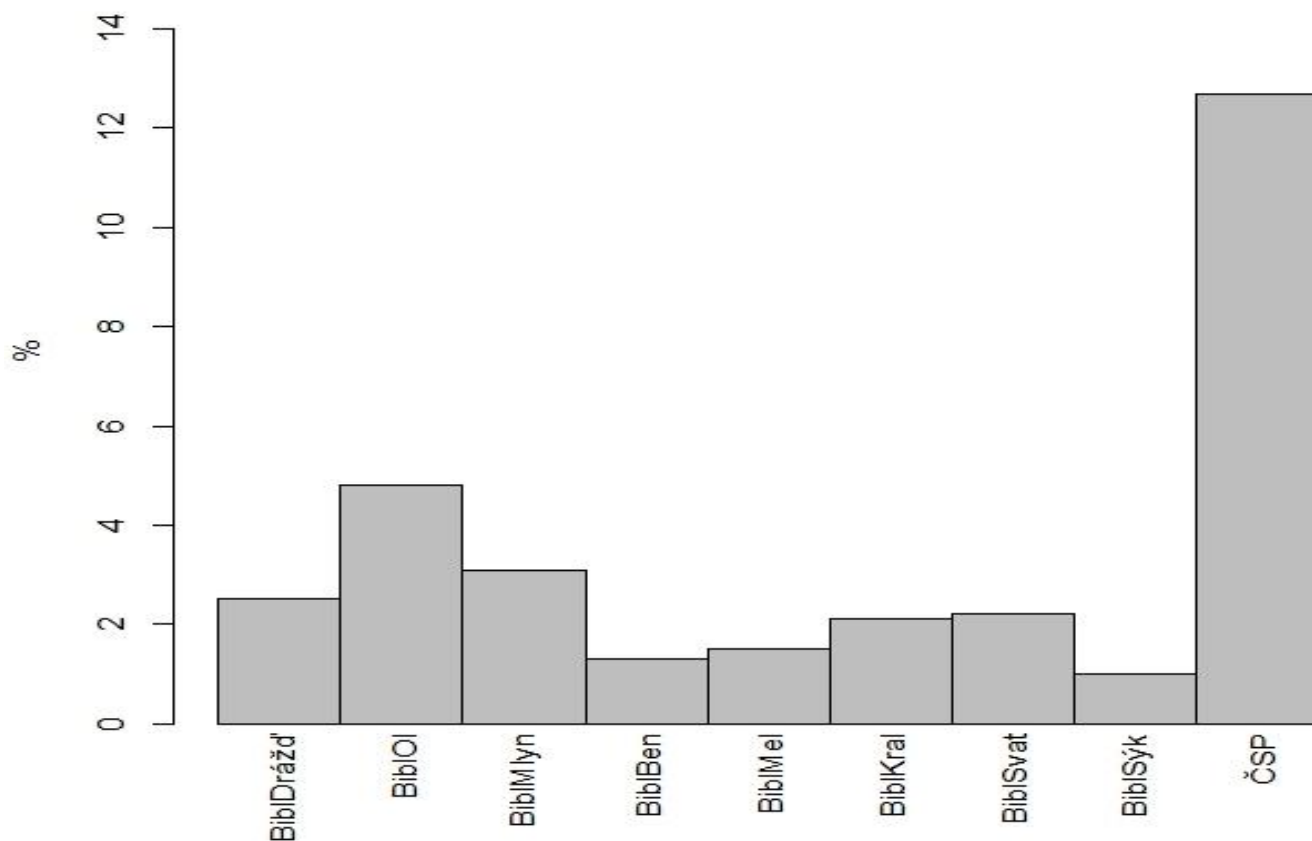
b) za první rozvitou frází – **tzv. 2D pozice**

(1) f. [*starý strom*]₁ *se*₂ [*rázem*]₃ [***skácel***]₂ [*v zahradě*]₄

Konkurence 2W a 2D pozice

		2W	2D	Σ	celkový počet dokladů postiniciální pozice	procentní podíl dokladů 2W a 2D pozice
BiblDrážď	1360	3	1	4	157	2.5 %
BiblOI	1417	3	3	6	126	4.8 %
BiblMlyn	2. pol. 15. st.	1	3	4	128	3.1 %
BiblBen	1506	0	2	2	152	1.3 %
BiblMel	1570	0	2	2	135	1.5 %
BiblKral	1594	2	2	4	189	2.1 %
BiblSvat	1677	2	2	4	183	2.2 %
BiblSýk	1909	1	1	2	193	1 %
ČSP	2009	0	29	29	229	12.7 %

Počet dokladů 2W a 2D pozice a jejich podíl na celkovém počtu dokladů postiniciální pozice

Počet dokladů 2W a 2D pozice

- až do překladu z poč. 20. stol. je počet dokladů 2W a 2D pozic minimální (od 1 do 5 %)
- teprve v soudobém překladu se definitivně prosazuje 2D pozice, jejíž počet dokladů dosahuje 12%

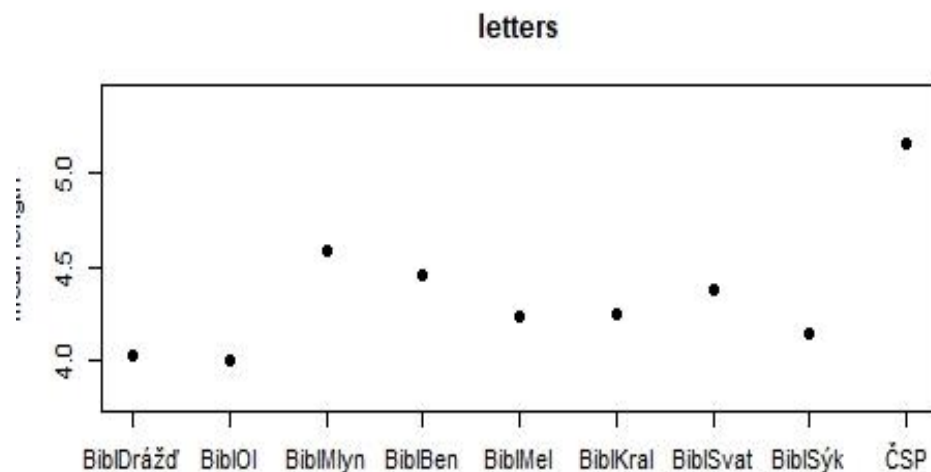
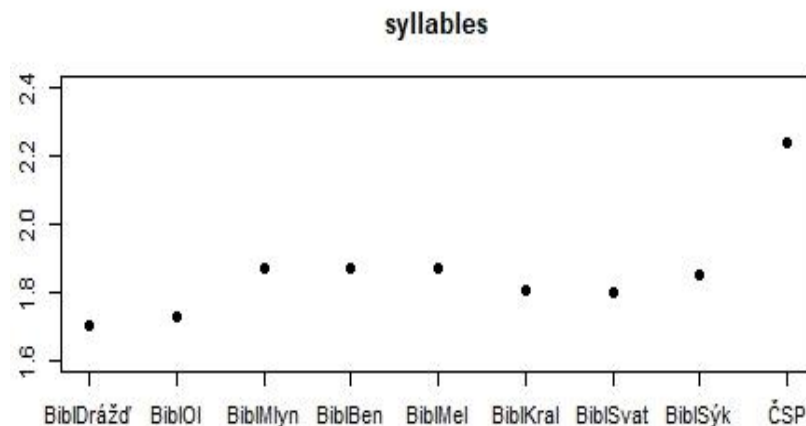
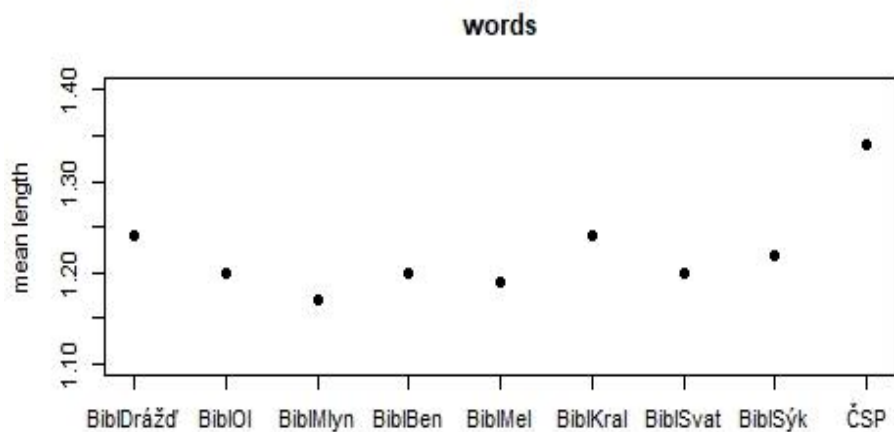
Vývoj ve 20. stol.

- důvody prosazení postiniciální pozice
- změna enklitika v prozodicky nerozlišené klitikon, které se v pozici po pauze může proklitizovat (Junghanns)
- zkoumáno na průměrné délce iniciální fráze:

Čím delší je iniciální fráze, tím vyšší je pravděpodobnost, že po ní následuje pauza.

- počítáno v písmenech, slabikách a slovech

Průměrná délka iniciální fráze u postiniciální pozice *sě/se*

Výsledky V – průměrná délka iniciální fráze v případě postiniciálních pozic

- v případě ČSP je průměrná délka iniciální fráze znatelně vyšší
- lze chápat jako signál toho, že reflexivní se má schopnost proklize

Závěr

- zkoumané reflexivní *sě/se* se objevuje **jak v postiniciální, tak nepostiniciální pozici**
- až do poč. 20. stol. tvoří počet **nepostiniciálních** pozic více než 10%
- převážná většina dokladů reprezentuje kooperaci postiniciálního a kontaktního slovosledu – svědčí o **kooperaci** obou slovosledných modelů v biblickém stylu
- případy mediální **izolované** pozice jsou doloženy v zanedbatelném počtu
- **postiniciální** kontaktní pozice = **základní** slovoslednou pozicí (v bibli)
- **nepostiniciální** kontaktní pozice = **varianta**, která je mj. motivována
 - prozodickým pravidlem
- prosazení postiniciální pozice ve 20. stol. by mohla souviset s proměnou českých enklitik v prozodicky nerozlišená klitika

Děkujeme za pozornost!

Prameny

ČSP: *Český studijní překlad*. 2009. Dostupné z <http://www.obohu.cz/bible/>

BiblDrážď: *Bible drážďanská*. 70. léta 14. stol. Kyas, Vladimír. (ed.). 1981. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*. Praha: Academia.

BiblOl: *Bible olomoucká*. 1417. Kyas, Vladimír. (ed.). 1981. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*. Praha: Academia.

BiblMlyn: *Bible mlynářčina* (cca 1450–1475). Deponováno v Národní knihovně České republiky, sign. XVII.A.10.

BilBen: *Bible benátská* – „Biblí česká“. 1506. Benátky: Hermann Liechtenstein.

BilMel: *Bible Melantrichova* – „Biblí česká“. 1570. 4. vydání. Praha: Jiří Melantrich z Aventinu st.

BilKral: *Bible kralická* – „Biblí české díl šestý“. 1593. Kralice: Bratrská tiskárna.

BiblSvat: *Bible svatováclavská* – „Druhý díl Biblí, totižto Nový zákon“. 1677. Praha: Dědictví sv. Václava.

BiblSýk: Sýkora, Jan Ladislav. *Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista: Podle Vulgaty se stálým ohledem na text původní (řecký) přeložil a úvody i výklady opatřil Dr. Jan Lad. Sýkora*. Část první: Evangelia. Praha: Dědictví svatojanské, 1909.

Literatura

- Benjamini, Yoav – Hochberg, Yosef. 1995. Controlling the false discovery rate: a practical and powerful approach to multiple testing. *Journal of the Royal Statistical Society Series B* 57, 289–300.
- Cardinaletti, Anna & Starke, Michal 1999. The Typology of Structural Deficiency. A Case Study of the Three Classes of Pronouns. In van Riemsdijk, Henk (ed.). *Clitics in the Languages of Europe*, 143–233. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Ćavar, Damir & Wilder, Chris. 1999. “Clitic Third” in Croatian. In van Riemsdijk, Henk (ed.). *Clitics in the Languages of Europe*, 429–467. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Čech, Radek, Kosek, Pavel, Navrátilová, Olga & Mačutek, Ján. 2019a. Wackernagel's Position and Contact Position of Pronominal Enclitics in Older Czech. Competition or Cooperation? In: *Jazykovedný časopis* 70 (2), 267–275.
- Čech, Radek, Kosek, Pavel, Navrátilová, Olga & Mačutek, Ján. 2019b. Full valency and the position of enclitics in the Old Czech. In Chen, Xinying & Ferrer-i-Cancho, Ramon (eds.). *Proceedings of the First Workshop on Quantitative Syntax (Quasy, SyntaxFest 2019)*, 83–88. Stroudsburg, PA (USA): Association for Computational Linguistics.
- Dittmann, Robert. 2012. *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma.
- Ertl, Václav. 1924. Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek. In *Naše řeč* 8 (9), 257–268; 8(10), 293–309.
- Franks, Steven & King, Tracy H. 2000. *A Handbook of Slavic Clitics*. New York: Oxford University Press.
- Grepl, Miroslav. 1968. Vliv slovanských jazyků na ustalování syntaktické struktury novodobé češtiny. In Havránek, Bohuslav et al. (ed.), *Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze*, 129–133. Praha: Academia.
- Halpern, Aaron. 1995. *On the Placement and Morphology of Clitics*. Stanford: Stanford CSLI 1995.
- Hochberg, Yosef – Tamhane, Ajit T. 1987. *Multiple Comparison Procedures*. New York: Wiley.
- Junghanns, Uwe. 2002. Klitische Elemente im Tschechischen: eine kritische Bestandaunahme. In Daiber, Thomas (ed.). *Linguistische Beiträge zur Slavistik IX.*, 117–150. München: Sagner.
- Kosek, Pavel. 2017. Vývoj českých klitik. In Karlík, Petr, Nekula, Marek & Pleskalová, Jana (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2060–2064. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Kosek, Pavel. 2011. *Enklitika v češtině barokní doby*. Brno: Host.
- Kosek, Pavel, Čech, Radek & Navrátilová, Olga. 2021. Vliv délky iniciální fráze na slovosled enklitického reflexiva se závislého na verbu finitu ve staročeském Pasionálu. In Bernhard Brehmer, Anja Gattnar, Tatiana Perevozchikova (eds.). *Von A wie Aspekt bis Z wie zdvořilost. Ein Kaleidoskop der Slavistik für Tilman Berger zum 65. Geburtstag*. Tübingen: Verlag Tübingen University Press, 279–287.
- Kosek, Pavel, Čech, Radek & Navrátilová, Olga. 2020. The influence of the Latin pretext on the word order of pronominal enclitics in the 1st edition of the Old Czech Bible. In Birzer, Sandra & Mendoza, Imke (eds.). *Diachronic Slavonic Syntax 3: Traces of Latin, Greek and Church Slavonic in Slavonic Syntax*. Berlin & Boston: de Gruyter, (forthcoming).
- Kosek, Pavel, Čech, Radek & Navrátilová, Olga. 2018a. Starobylá dativní enklitika *mi*, *si*, *ti* ve staročeské bibli 1. redakce. In Malčík, Petr (ed.), *Vesper Slavicus. Sborník k nedožitým devadesátinám prof. Radoslava Večerky*, 137–151. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Kosek, Pavel, Čech, Radek & Navrátilová, Olga 2018b. Slovosled staročeských pronominálních enklitik závislých na VF ve staročeské bibli 1. redakce. *Slavia* 87(1–3), 189–204.

- Kosek, Pavel, Čech, Radek, Navrátilová, Olga & Horák, Martin. 2020a. Slovosled pronominálních enklitik *mi, si, ti, ho, mu* závislých na verbu finitu v prvním vydání *Bible kralické*. *Listy filologické* 143 (1–2), 99–147.
- Kosek, Pavel, Čech, Radek, Navrátilová, Olga & Horák, Martin. 2020a. Slovosled pronominálních enklitik *mi, si, ti, ho, mu* závislých na verbu finitu v prvním vydání *Bible kralické*. *Listy filologické* 143 (1–2), 99–147.
- Kosek, Pavel, Čech, Radek, Navrátilová, Olga & Horák, Martin. 2020b. Slovosled reflexivního *se* závislého na verbu finitu v prvním vydání *Bible kralické*. *Listy filologické* 143 (1–2) (forthcoming).
- Kosek, Pavel, Čech, Radek, Navrátilová, Olga & Mačutek, Ján. 2018a. On the Development of Old Czech (En)clitics. In *Glottometrics* 40(1), 51–62.
- Kosek, Pavel, Čech, Radek, Navrátilová, Olga & Mačutek, Ján. 2018b. Word order of reflexive *sě* in finite verb phrases in the first edition of the Old Czech Bible translation. In *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 133(3), 177–200.
- Kučera, Doman. 2020. *Slovosled se ve frázi VF v Sýkorově překladu Matoušova evangelia*. Brno [M. A. Thesis]. Available at https://is.muni.cz/th/o20fg/Anotace_Mt_Syk09.pdf?info=1
- Kyas, Vladimír. 1997. *Česká Bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad.
- Lenertová, Denisa. 2001. On Clitic Placement. Topicalization and CP-Structure in Czech. In Kosta, Petr & Frasek, Jens (eds.). *Current Approaches to Formal Slavic Linguistics*, 294–305. Berlin: Peter Lang.
- Migdański, Krzysztof 2016. *Second position effects in the syntax of Germanic and Slavic languages*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Mathesius, Vilém. 1947. *Spisovná čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich.
- Navrátilová, Olga, Kosek, Pavel, Čech, Radek & Horák, Martin. 2020. Slovosled pronominálních forem *mi, ho, mu* v *Bibli kralické* a otázka míry vlivu původních předloh. *Bohemistika* XIX (4), 453–478.
- Pajović, Nemanja. 2020. *Slovosled pronominálních enklitik ve staročeském Pasionálu*. Brno [M. A. Thesis]. Available at <https://is.muni.cz/auth/th/z9d41/>.
- Palková, Zdena. 1974. *Rytmičká výstavba prozaického textu*. Praha: Academia.
- Palková, Zdena. 1994. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum.
- Palková, Zdena. 2017. *Promluvový úsek*. In Karlík, Petr, Nekula, Marek & Pleskalová, Jana (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*, 1428–1433. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Pancheva, Roumyana. 2005. The rise and fall of second-position clitics. *Natural Language and Linguistic Theory* 23 (1), 103–167.
- Panevová, Jarmila & Karlík, Petr. 2017. *Reflexivní sloveso*. In Karlík, Petr, Nekula, Marek & Pleskalová, Jana (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*, 1536–1541. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Pergler, Jiří. 2016. K otázce tzv. akuzativního *se* v češtině: pohled (nejen) diachronní. *Slovo a slovesnost* 77(2), 102–122.
- Radanović-Kocić, Vesna. 1996. The placement of Serbo-Croatian clitics: A prosodic Approach. In Aaron Halpern & Arnold Zwicky (eds.). *Approaching second: second position clitics and related phenomena*, 429–445. Stanford: CSLI.
- Ross, Sheldon M. 2006. *Simulation*. Burlington: Elsevier.
- Snedecor, George W. & Cochran, William G. 1989. *Statistical Methods*. Ames: Iowa State University Press.
- Skarnitzl Radek, Šturm Pavel & Volín Jan. *Zvuková báze řečové komunikace. Fonetický a fonologický popis řeči*. Praha: Karolinum 2016.
- Šlosar, Dušan. 1981. *Slovotvorný vývoj českého slovesa*. Brno: UJEP.
- The Clementine Vulgate Project*. Available at <http://vulsearch.sourceforge.net/>

- Toman, Jindřich. 2004. Ertlova diskuse českých klitik. In Hladká, Zdeňka & Karlík, Petr (eds.). *Čeština – univerzália a specifika 5*, 73–79. Brno: Nakladatelství Lidové noviny.
- Toman, Jindřich. 2000. Prosodické spekulace o klitikách v nekanonických pozicích. In Hladká, Zdeňka & Karlík, Petr (eds.). *Čeština – univerzália a specifika 2*, 161–166. Brno: Masarykova univerzita.
- Uhlířová, Ludmila, Kosta, Petr & Veselovská, Ludmila. 2017. Klitikon. In Karlík, Petr, Nekula, Marek & Pleskalová, Jana (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*, 808–818. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Uličný, Oldřich. 2017. *Český pravopis*. In Petr Karlík, Marek Nekula & Jana Pleskalová (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*, 236–239. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Večerka, Radoslav. 1989. *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax I, Die lineare Satzorganisation*. Freiburg i. Br: Weiher.
- Vintr, Josef. 2008. Bible (staroslověnský překlad, české překlady). In Merhaut, Luboš et al. (eds.). *Lexikon české literatury. 4/II U–Ž, Dodatky A–Ř*, 1882–1887. Praha: Academia.
- Zaliznjak, Andrej. 2008. *Drevněrusckije enklitiki*. Moskva: Jazyki slavjanskich kul'tury.

Olga Navrátilová
Masarykova univerzita, Ústav českého jazyka
A. Nováka 1
602 00 Brno
olga@phil.muni.cz

Pavel Kosek
Masarykova univerzita, Ústav českého jazyka
A. Nováka 1
602 00 Brno
kosek@phil.muni.cz

Radek Čech
Ostravská universita v Ostravě, Katedra českého jazyka
Reální 5
701 03 Ostrava
radek.cech@osu.cz

Ján Mačutek
Univerzita Komenského, Katedra aplikovanej matematiky a štatistiky
Mlynská dolina
Slovensko
842 48 Bratislava 4
jmacutek@yahoo.com

APENDIX

- **pronominální (en)klitika tantum** („stálé příklonky“)

mi

ti

si

sě (> *se*)

tě

ho (< *jho* < *jeho*)

mu (< *jmu* < *jemu*)

- heterogenní skupina
 - rozdílný původ
 - rozdílná funkční morfologie
- přednáška zaměřena jen na formy, jejichž enklitický status je jednoznačný

mi, si, ti, ho, mu

Vliv stylu v BiblOl a BiblLitTřeb

Rozdíly ve frekvenci jednotlivých slovosledných pozic *sě, mi, ho, mu* ve zkoumaných biblických knihách ukazuje na rozdíly motivované stylem.

H_0 : proporce jednotlivých pozic se v různých biblických knihách neliší

H_1 : proporce jednotlivých pozic se v různých biblických knihách liší
(což je způsobeno stylovými faktory)

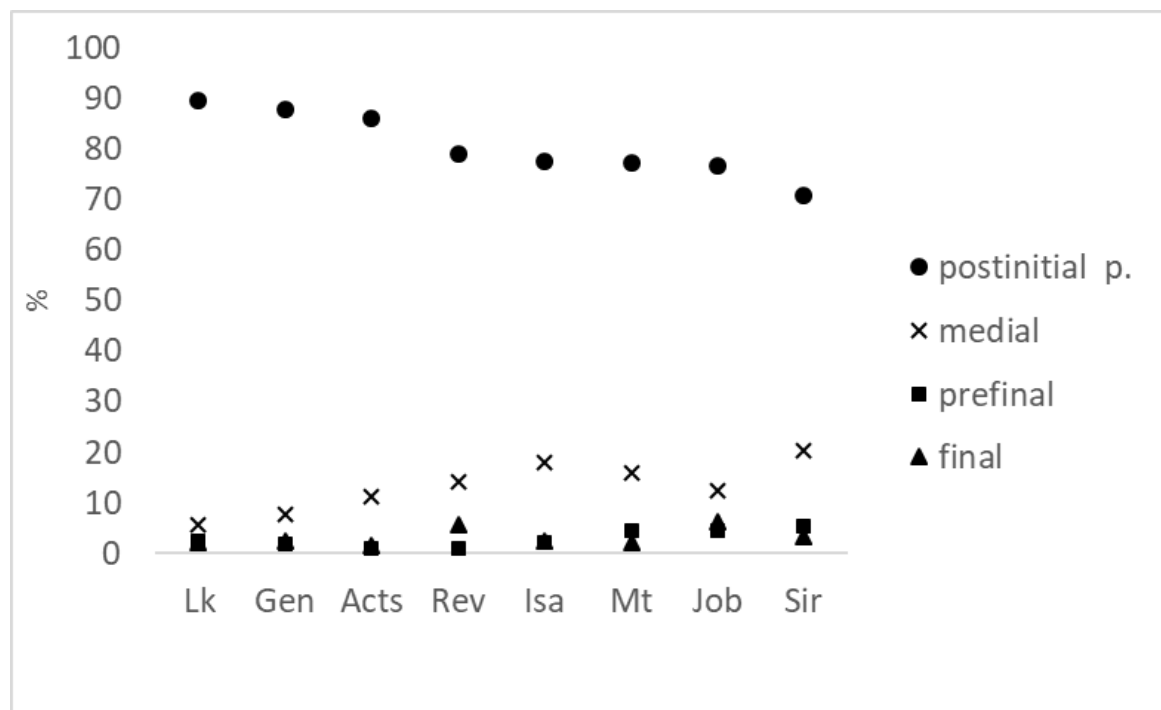
	iniciální poz.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gen	0	180	16	4	5	205
%		87.80	7.80	1.95	2.44	
Job	0	214	35	13	18	280
%	0	76,4	12,5	4,6	6,5	
Sir	0	197	57	15	9	278
%		70.86	20.50	5.40	3.24	
Isa	0	151	35	4	5	195
%		77.44	17.95	2.05	2.56	
Mt	0	205	42	12	6	265
%		77.36	15.85	4.53	2.26	
Lk	0	345	22	10	8	385
%		89.61	5.71	2.60	2.08	
Acts	0	304	40	4	6	354
%		85.88	11.30	1.13	1.69	
Rev	0	83	15	1	6	105
%		79.05	14.29	0.95	5.71	
Σ	0	1680	262	63	63	2068

Tabulka 4 Klauzální pozice sě v jednotlivých knihách v BiblOl a BibLitTřeb

Vliv stylu – sě

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 83.712$, p-hodnota < 0.001

Graf 22 Proporce klauzálních pozic sě v BiblOl a BiblLitTřeb. Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postiniciální pozice

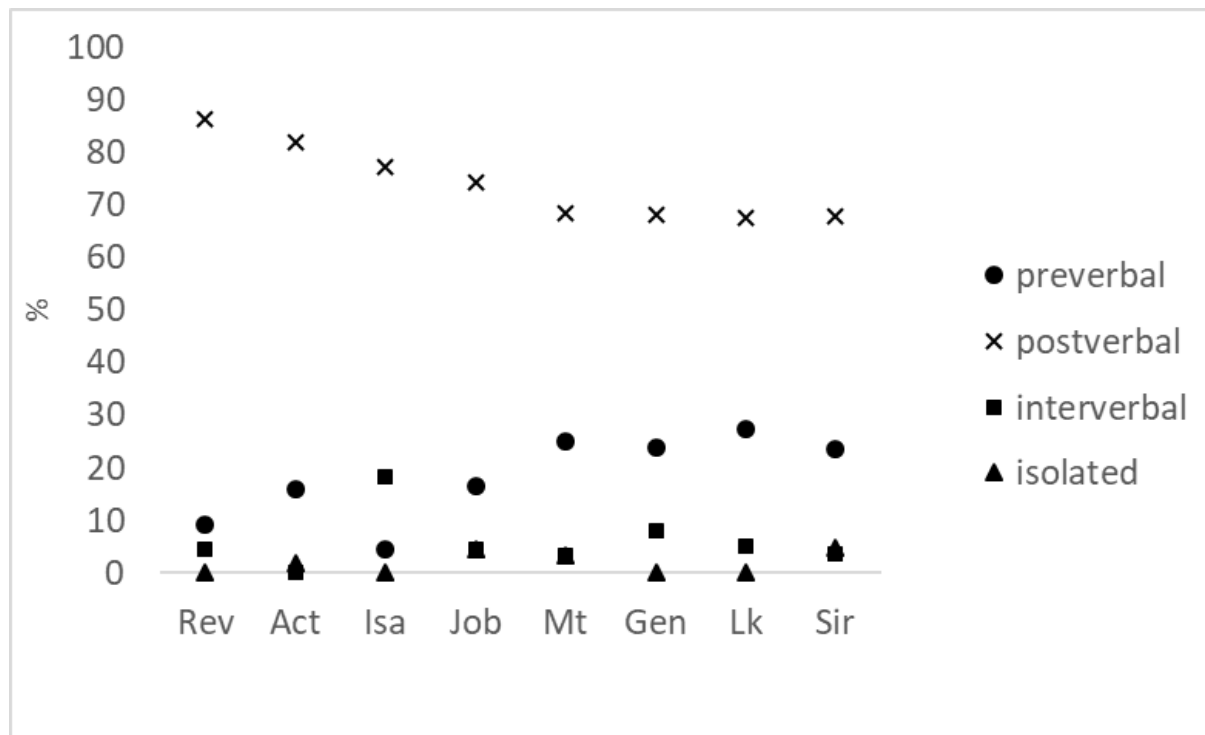
	kont. – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gen	17	6	2	0	25
%	68	24.00	8.00	0	
Job	49	11	3	3	66
%	74.24	16.67	4.55	4.55	
Sir	55	19	3	4	81
%	67.90	23.46	3.70	4.94	
Iz	34	2	8	0	44
%	77.27	4.55	18.18	0	
Mt	41	15	2	2	60
%	68.33	25.00	3.33	3.33	
Lk	27	11	2	0	40
%	67.50	27.50	5.00	0	
Sk	41	8	0	1	50
%	82.00	16.00	0	2.00	
Zj	19	2	1	0	22
%	86.36	9.09	4.55	0	
Σ	283	74	21	10	388

Tabulka 5 Pozice *sě* a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách v BiblOl a BibLitTřeb

Vliv stylu – sě

Testováno χ^2 -testem

Výsledky: $\chi^2 = 83.712$, p-hodnota < 0.001

Graf 22 Proporce pozic sě vůči svému regentu v případě nepostiniciálních pozic v BiblOl a BiblLitTřeb. Knihy jsou řazeny sestupně podle množství dokladů postverbální pozice

	iniciální poz.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gen	0	97	4	0	7	108
%		89,81	3,7		6,48	
Job	0	37	1	0	3	41
%		90,24	2,44		7,32	
Sir	0	10	2	0	0	12
%		83,33	16,67			
Isa	0	7	2	0	2	11
%		63,64	18,18		18,18	
Mt	0	28	0	0	0	28
%		100				
Lk	0	21	1	0	0	22
%		95,45	4,55			
Acts	0	27	0	0	1	28
%		96,43			3,57	
Rev	0	13	1	0	0	14
%		92,86	7,14			
Σ	0	240	11	0	13	264

Tabulka 6 Klauzální pozice *mi* v jednotlivých knihách v BiblOl a BiblLitTřeb

Vliv latinského pretextu

- Je možné najít bezprostřední předlohu latiny?
- Latinské pronominální formy nejspíše nejsou enklitické, a proto patrně nelze předpokládat vliv latiny na gramatické úrovni.
- Ale můžeme předpokládat vliv latiny na textové úrovni: překladatelé mohli inklinovat ke kopírování linearizace latinského originálu.
- Zkoumáno v BiblOI a BiblLitTřeb.

Vliv latinského pretextu – sě I

Pouze v několika dokladech koresponduje pozice reflexiva s klauzální pozicí následujících latinských jednotek:

A. Latinská osobní zájmena *se, te*

(12) a. ... věrně pravi vám, že **opáše sě** káže jim za stuol siesti... BiblOl Lk 12,37 **mediální postverbální**

b. ... quod *praecinget se*... BiblVul

(13) a. ... a každému prosíciemu **daj sě**, a ktož co tvého vezme, neupomínaj jeho z toho BiblOl Lk 6,30 **finální**

b. *Omni autem petenti te, tribue: et qui aufert quae tua sunt, ne repetas* BiblVul

B. Latinské pomocné sloveso?

(14) a. ... neb jest ztáhl svú ruku proti bohu [*a proti všemohúciemu rozmohl sě*] BiblOl Jb 15,25 **finální**

b. *Tetendit enim advérsus Deum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est* BiblVul

(15) a. [A všichni, [ktož to slyšiechu,] **diviechu sě** tomu, [ješto jim pastuchy rozpráviechu]] BiblOl Lk 2,18 **mediální postverbální**

b. [*Et omnes [qui audierunt,] mirati sunt...*] BiblVul

Vliv latinského pretextu – sě II

Jsou doloženy případy, které latinskou Vulgátou ovlivněny nebyly:

a) Latinské zájmeno / auxiliár a sě se nacházejí v odlišných klauzálních pozicích:

(16) a. ... a dáno jest jemu, aby sě **přikryl** čamlat stkvící biely BiblOl Rev 19,8

b. et datum est illi ut cooperiat se býssinum splendens et candidum BiblVul

(17) a. A to sě vše **stalo** proto, aby sě naplnilo slova proroka Izaiáše v sedmé kapitole, jenž praví a řka takto: BiblOl Mt 1,22

b. hoc autem totum factum est ut adimpleretur id quod dictum est a domino per prophetam dicentem... BiblVul

b) Latinský pretext neobsahuje prvek, jehož slovoslednou pozici by sě mohlo kopírovat, např sě uspokojí – *requiescat* v (4a.,b.) nebo sě rozplodí – *vocabitur* v (5a.,b.), zjevil sě – *affuit* v (14a.,b.):

(18) a. [Pak jednoho dne, [když biechu přišli synové boží, aby stáli před hospodinem,] **zjevil sě** také mezi nimi Sathan...] BiblOl Jb 1,6

b. [Quadam autem die, [cum venissent filii Dei ut assisterent coram Dómino,] **affuit** inter eos etiam Satan] BiblVul

Latinský pretext	Staročeské sě	Gen	Job	Sir	Isa	Mt	Lk	Act s	Rev	Σ
zájmeno	identická klauzální pozice	1	0	8	2	0	5	1	5	22
	odlišná klauzální pozice	0	2	0	0	0	0	0	0	2
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	6	10	3	15	12	6	13	1	66
	odlišná klauzální pozice	0	1	3	2	5	2	2	3	18
syntetická slovesná forma		18	52	66	25	42	27	30	13	273
žádná latinská forma		0	1	1	0	1	0	4	0	7
Σ		25	66	81	44	60	40	50	22	388

Tabulka 10 Vztah „nepostiniciálních“ pozic sě a latinského pretextu – všechny doklady

Pokud vynecháme případy Vulgáty, které nemohly staročeský překlad ovlivnit (latina neměla element odpovídající *sě*), můžeme pozorovat výraznou tendenci kopírovat pozici latinského auxiliáru nebo zájmena.

Latinský pretext	Staročeská <i>sě</i>	Gn	Jb	Sir	Iz	Mt	Lk	Sk	Zj	Σ
zájmeno	identická klauzální pozice	1	0	8	2	0	5	1	5	22
	%									20,4
	odlišná klauzální pozice	0	2	0	0	0	0	0	0	2
	%									1,9
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	6	10	3	15	12	6	13	1	66
	%									61,1
	odlišná klauzální pozice	0	1	3	2	5	2	2	3	18
	%									16,7
Σ		7	13	14	19	17	13	16	9	108

Tabulka 11 Vztah „nepostiniciálních“ pozic *sě* a latinského pretextu v případě, že latinský text obsahuje latinské zájmeno nebo auxiliár

Projevuje se vliv latiny také v případě postiniciálních pozic?

Latinský pretext	sě	Gn	Sir	Mt	Sk	Σ	%
zájmeno	identická klauzální pozice	3	4	2	3	12	3,1
	odlišná klauzální pozice	0	7	0	4	11	2,9
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	17	3	11	14	45	11,8
	odlišná klauzální pozice	10	3	6	8	27	7
syntetická slovesná forma		69	82	79	51	281	73,4
žádná latinská forma		1	1	2	3	7	1,8
Σ		100	100	100	83	383	

Tabulka 12 Vztah postiniciální pozice mi a latinského pretextu – sonda (prvních 100 dokladů)

Projevuje se vliv latiny také v případě postiniciálních pozic?

Latinský pretext	sě	Gn	Sir	Mt	Sk	Σ	%
zájmeno	identická klauzální pozice	3	4	2	3	12	12,6
	odlišná klauzální pozice	0	7	0	4	11	11,6
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	17	3	11	14	45	47,4
	odlišná klauzální pozice	10	3	6	8	27	28,4
Σ		30	17	19	29	95	

Tabulka 13 Vztah postiniciálních pozic sě a latinského pretextu v případě, že latinský text obsahuje latinské zájmeno nebo auxiliár

V psl. přízvučné formy sě v BiblOl a BiblLitTřeb

- ve sledovaných textech se jasně zrcadlí zbytky jeho původní přízvučnosti
- změna ve stálá (en)klitika nebyla ve stč. završena

Zbytky původní přízvučnosti sě v BiblOl a BiblLitTřeb I

- v předložkových frázích *na, mezi, před, v, za*

(19) a. *I vecě k některým, ješto sami v sě ufáchu jako spravedlní... BiblOl Lk 18,9*

b. *Dixit autem et ad quosdam qui in se confidebant tamquam iusti... BiblVul*

- může být modifikováno zájmenem *sám*

(20) a. *Nebo co jest člověku prospěšno, že zíště vešken svět, a sám sě ztratí... BiblOl Lk 9,25*

b. *... si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat... BiblVul*

- může být koordinováno

(21) a. *Jsi-li ty syn boží, uzdrav sám sě i ny! BiblOl Lk 23,39*

b. *Si tu es Christus, salvum fac temet ipsum et nos BiblVul*

Zbytky původní přízvučnosti sě v BiblOl a BiblLitTřeb II

- pozice bezprostředně po spojce *a* (výjimečně)

(22) a. ... *aby jim otmlúvaje, sobě pomoci mohl a sě očistil z těch vin...* BiblLitTřeb Acts 25,16

b. ... *locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina* BiblVul

(23) a. *kto tě uzříe, k tobě sě přichýlé a tě ohlédají řkúc:...* BiblOl Isa 14,16

b. *Qui te víderint, ad te inclinabúntur, teque prospícient...* BiblVulClem

- *pouze* v 1 dokladu se *tě* objevuje v iniciální pozici (viz tab. 1)

(24) a. *Juda, tě budú chváliti bratřie tvoji...* BiblOl Gen 49,8

b. *Juda, te laudábunt fratres tui...* BiblVulClem

(En)klitické vlastnosti *sě* v BiblOl a BiblLitTřeb I

- nenásledují bezprostředně po interjekci

(25) a. A *aj*, ***učinila*** *mi* *sě* *stezka hojná*... BiblOl Sir 24,43
b. Et ecce *factus est* *mihi* *tramis abundans*,... BiblVul

- nenásledují bezprostředně po apozici

(26) a. [*Hospodinu*, [*bohu tvému*,]] ***budeš*** *sě* ***modliti***... BiblOl Mt 4,10
b. ... *dominum Deum tuum adorabis*,... BiblVul

- *sě* není doloženo v iniciální pozici (viz tab. 1), *tě* pouze v 1 dokladu

- *sě* nenásleduje bezprostředně po vokativu

(27) a. *Pane*, ***stalo*** *sě* *jest*, *jakož si rozkázal*,... BiblOl Lk 14,22
b. *Domine*, *factum est* *ut imperasti*,... BiblVul

(En)klitické vlastnosti sě v BiblOl a BiblLitTřeb II

- až na pár výjimek nenásledují po konjunktorech *a*, *ale*, *i*

(29) a. ... *viechu větrové a* [na ten dóm] sě **obořichu**, *i pade*,... BiblOl Mt 7,27

b. ... *et flaverunt venti et inruerunt in domum illam*... BiblVul

(30) a. **A vyženu** tě z stánie z tvého **a** [z prísluhovanie tvého tě **ssadím**] BiblOl 22,19

b. *Et expéllam te de statióne tua, et de ministério tuo depónam te* BiblVulClem

- sě je objektem elize (haplologie) v případech, kde se vyskytují v klauzi dvě reflexivní slovesa (*neslušie sě + ženiti sě*):

(31) a. [Když jest taká věc mezi mužem a mezi ženú,] **neslušie** sě **ženiti**... BiblOl Mt 19,10

b. *Si ita est causa homini cum muliere, non expedit nubere*... BiblVulClem